

ЕТАПНІСТЬ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Проведено дослідження сучасних підходів до управління фінансовими ризиками суб'єктів підприємництва. Проаналізовано точки зору різних вчених-економістів щодо етапів, які виділяються в процесі управління фінансовими ризиками, на основі чого обґрунтовано авторське бачення етапності управління фінансовими ризиками.

Ключові слова: ризик, фінансовий ризик, управління фінансовими ризиками.

KVASNITSKA R., ANTONIUK P.
Khmelnitsky National University**STABILITY OF THE FINANCIAL RISK MANAGEMENT OF BUSINESS ENTERPRISES**

A study was conducted to determine the nature and types of financial risks, as a result of which it was established that the causes of financial risks are very diverse and that may arise spontaneously in the process of business entity and are divided into external and internal. The main reasons for the emergence of financial risks are investigated and they are determined to include: the risk of financial sustainability reduction; insolvency risk; investment risk; credit risk; innovative risk; interest rate risk; currency risk; deposit risk; inflationary risk; tax risk; criminogenic risk. For effective financial risk management, it is important that all possible factors affecting their overall level are identified, identified, analyzed and ranked in importance, as it helps in very changing market conditions and timely adjust business strategy and maximize profits. It is substantiated that financial risk management is a multi-faceted process characterized by a system of formalized criteria, which evaluates and, as far as possible, minimizes (minimizes) financial risks, simulates promising financial and investment activity and ensures its effective implementation, we consider it expedient to adhere to such phases of the implementation of this process: Identification of certain types of financial risks; selection and application of methods for assessing the probability of occurrence of a risk event for certain types of financial risks; research of factors influencing the level of financial risks; estimation of possible financial losses at occurrence of a risk event; making a managerial decision to reduce or neutralize the negative effects of certain types of financial risks; monitoring of the results of management of financial risks of the enterprise. We note that this proposed stage of management of financial risks of the enterprise is not a dogma, there are authors who reduce this process to four stages or, conversely, detail it in 10 such stages. It is this sequence of managerial actions, although it requires some time and resources, but it gives you the opportunity to make effective decisions in the field of financial activity. It should be noted that one of the most important ways of implementing the stage of the management decision to reduce or neutralize financial risks is their insurance. In general, insurance benefits from other methods of maintaining the level of risk (diversification or hedging), since it involves the possibility of obtaining income and at the same time eliminating the risk of loss, while assuming hedging of financial risks does not leave the possibility of obtaining income, but eliminates the risk of loss.

Keywords: non-state pension fund (NPF), investment activities, financial literacy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний етап розвитку економіки України відзначається тим, що ринкове середовище вносить в діяльність суб'єктів підприємництва значну кількість елементів невизначеності і та поширює коло ризикових ситуацій. Тому, щоб вижити за цих складних умов, суб'єктам підприємництва необхідно приймати незвичні для них рішення, які, в свою чергу, можуть сприяти підвищенню ступеню фінансових ризиків. При зазначених обставинах суб'єктам підприємництва варто не уникати ризиків, а вміти правильно ідентифікувати їх, оцінити їх ступінь і визначити інструментарій управління ними. Тому дослідження можливостей своєчасного врахування чинників фінансових ризиків при прийнятті управлінських рішень, кваліфікованої організації процесу управління ризиковою ситуацією, що спрямована на забезпечення адаптації діяльності суб'єктів підприємництва до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища є вкрай актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій за проблемою. Питанням дослідження сутності фінансових ризиків, чинників їх виникнення та особливостей управління ними присвячені праці таких вчених-економістів, як: І. Бланка [1], О. Божанова [2], Ф. Журавка [3], Н. Корж [4], В. Костецький [5], Г. Партин [6], Н. Салькова [7], С. Семіколенова [8], О. Тимошенко [9], О. Шишкіна [10] та інші, які зробили ґрунтовні дослідження в цій сфері. Водночас, питання конкретизації етапності процесу управління фінансовими ризиками залишається дискусійним, а тому потребує подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження сучасних особливостей та конкретизація етапності управління фінансовими ризиками, що виникають в діяльності суб'єктів підприємництва України.

Виклад основного матеріалу. Сучасні економічні умови несуть в собі ризик господарської діяльності будь-якого суб'єкта підприємництва. Адже, навіть за найбільш сприятливої економічної ситуації завжди зберігається можливість настання кризових явищ, яка неодмінно асоціюється з ризиком. Ризик властивий будь-якій сфері людської діяльності, що пов'язано з безліччю умов і факторів, які впливають на позитивний

результат прийнятих особою рішень. Найбільш впливовими ризиками здійснення економічних відносин підприємств виступають фінансові ризики, які викликані невизначеністю природних, людських та економічних факторів, які за несприятливих умов можуть призвести до збитків у фінансово-господарській діяльності [1]. Оскільки в сучасних умовах найбільш актуальним є питання управління формуванням та використанням фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва, то особливої уваги набуває питання створення ефективної системи управління фінансовими ризиками здатної мінімізувати негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз в процесі здійснення підприємством операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. При цьому зауважимо, що фінансові ризики можуть серйозно впливати на багато аспектів фінансової діяльності підприємства, однак найбільше їх вплив проявляється у двох напрямках:

- рівень прийнятого ризику відіграє визначальну роль у формуванні рівня прибутковості фінансових операцій підприємства – ці два показники перебувають у тісному взаємозв'язку і формують єдину систему «прибутковість – ризик»;

- фінансові ризики є основною формою генерування прямої загрози банкрутства підприємства, оскільки фінансові втрати, пов'язані з ризиком, найбільш відчутні. Тому майже всі фінансові рішення, спрямовані на формування прибутку підприємства, підвищення його ринкової вартості та забезпечення фінансової безпеки, вимагають від фінансових менеджерів володіння технологією прийняття й реалізації ризикових рішень [9, с.137].

Причини виникнення фінансових ризиків, які є дуже різноманітними та, які можуть виникати спонтанно в процесі діяльності суб'єкта підприємництва, поділяються на зовнішні та внутрішні:

- зовнішні причини: політична ситуація в країні; економічна криза; інфляція; неефективне державне регулювання банківської облікової ставки; підвищення рівня конкурентної боротьби;

- внутрішні причини: незадовільна фінансова політика підприємства, неефективна політика формування власного та запозиченого капіталу; неефективне управління витратами та фінансовими результатами.

За основною причиною виникнення фінансових ризиків виокремлюють такі їх види, як:

- ризик зниження фінансової стійкості – генерується недосконалістю структури капіталу промислового підприємства (зокрема, надмірною часткою використовуваних позикових засобів), що породжує незбалансованість обсягів грошових потоків підприємства;

- ризик неплатоспроможності – обумовлюється зниженням рівня ліквідності оборотних активів, розбалансованістю грошових потоків підприємства в часі;

- інвестиційний ризик – характеризує можливість виникнення фінансових втрат в процесі здійснення інвестиційної діяльності підприємства;

- кредитний ризик – має місце у фінансовій діяльності підприємства при наданні їм товарного (комерційного) або споживчого кредиту покупцям й отриманні такого кредиту від своїх постачальників;

- інноваційний ризик – пов'язаний з упровадженням нових фінансових технологій, використанням нових фінансових інструментів, методів аналізу тощо;

- процентний ризик – проявляється в непередбаченій зміні процентної ставки на фінансовому ринку;

- валютний ризик – властивий підприємствам, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність;

- депозитний ризик – відображає можливість неповернення депозитних вкладів, непогашення депозитних сертифікатів тощо;

- інфляційний ризик – характеризується можливістю знецінення реальної вартості капіталу (у формі фінансових активів підприємства), а також очікуваних доходів від здійснення фінансових операцій в умовах інфляції;

- податковий ризик – має ряд проявів: ймовірність введення нових видів податків і зборів на здійснення окремих аспектів господарської діяльності; можливість збільшення рівня ставок діючих податків і зборів;

- зміна термінів і умов здійснення окремих податкових платежів; вірогідність відміни діючих податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства;

- криміногенний ризик – виявляється у формі оголошення партнерами підприємства фіктивного банкрутства; підробки документів; розкрадання окремих видів активів власним персоналом і т.ін;

- інші види ризиків – за умов форс-мажорних обставин можуть привести не тільки до втрати доходу, який передбачається, але і частини активів підприємства [10].

Отже, для ефективного управління фінансовими ризиками важливо, щоб всі можливі чинники, що впливають на загальний їх рівень, були виявлені, ідентифіковані, проаналізовані та ранжовані за важливістю, оскільки це допомагає в вельми мінливих умовах ринку і своєчасно коригувати стратегію ведення бізнесу, і отримувати максимальні прибутки.

Управління фінансовими ризиками є особливим видом діяльності, яка спрямована на зниження або повне усунення впливу їх несприятливих наслідків на результати проведених господарських операцій. На практиці це передбачає пошук компромісу між вигодами від зменшення ризику і необхідними для цього витратами, а також прийняття рішення про те, які дії для цього слід реалізувати. Кінцева мета управління фінансовими ризиками повинна сприяти реалізації загальної стратегії ведення підприємницької

діяльності [2, с.81]. Отже, особливість управління фінансовими ризиками в ринкових умовах полягає в тому, що суб'єкт підприємництва повинен усвідомлено йти на ризик, не уникаючи його, якщо він прагне реалізувати власні цілі діяльності. Кожне уникнення та мінімізація ризиків знижує ефективність діяльності підприємства, оскільки управління ризиками вимагає додаткових витрат та виконання дій із певним рівнем резервування ресурсів, але недооцінка чи нехтування ними можуть спричинити значні втрати та довгострокові негативні наслідки у діяльності суб'єкта господарювання. Таким чином, важливо не просто боятися ризиків, а вчасно аналізувати причини небажаного розвитку подій, враховувати попередній негативний досвід, постійно коригувати систему оперативних господарських операцій з позиції максимізації результату [6, с.216]. Процес управління фінансовими ризиками є цілеспрямованою діяльністю суб'єкта господарювання щодо обмеження або мінімізації фінансових ризиків при проведенні різних операцій. Здійснюючи стратегічне управління фінансовими ризиками, необхідно орієнтуватися на такі принципи управління, як: інтеграція в загальну систему управління підприємством; комплексність ухвалюваних управлінських рішень в області фінансів; контроль виконання ухвалених рішень; акумуляція минулого досвіду і впровадження його в практику; облік тенденцій розвитку і можливих напрямів активних змін в зовнішньому середовищі господарювання; облік стратегічних цілей і перспектив; екстремний характер ухвалюваних рішень і перетворень, що проводяться. Використання вказаних принципів зрештою дозволить створити дієву і ефективну систему стратегічного управління фінансами підприємства [7, с.160].

Управління фінансовими ризиками підприємства є процесом передбачення та нейтралізації їх негативних фінансових наслідків. Однак, необхідно відмітити, що науковцями наводяться різні як за кількістю, так і за змістом етапи процесу управління фінансовими ризиками суб'єктів підприємництва. Так, за даними табл. 1 видно, що акцент щодо доцільності виокремлення в процесі управління фінансовими ризиками серед науковців робиться на таких етапах, як:

- ідентифікація фінансових ризиків;
- оцінка рівня фінансового ризику;
- формування стратегії управління ризиками (нейтралізація ризиків);
- моніторинг і контроль фінансових ризиків.

Таблиця 1

Етапи управління фінансовими ризиками, які виокремлюються різними вченими-економістами*

Етап управління фінансовими ризиками	Автор						
	І. Бланк [1]	Н. Корж [4]	О. Шишкіна [10]	В. Костелький, М. Бутов [5]	Н. Салькова [7]	О. Семіколенова	Ф. Журавка, О. Журавка [3]
Виявлення ризику						+	
Ідентифікація фінансових ризиків	+	+	+	+	+	+	+
Квантифікація – вимірювання, аналіз та оцінка ризику							+
Формування інформаційної бази	+	+					
Оцінка рівня і стійкості фінансового ризику	+	+	+	+	+	+	
Оцінка можливостей зниження вихідного рівня і стійкості фінансових ризиків	+						
Встановлення системи критеріїв прийняття ризикових рішень	+						
Прийняття ризикових рішень	+	+					
Вибір і реалізація методів нейтралізації можливих негативних наслідків фінансових ризиків	+						
Формування стратегії нейтралізації ризиків і загроз економічній безпеці			+	+	+		
Вибір стратегії та інструментів управління ризиком							
Вживання інструментарію управління фінансовими ризиками, реалізація стратегії управління фінансовими ризиками					+		
Зниження чи обмеження ризиків за допомогою відповідних методів управління							+
Нейтралізація можливих негативних впливів від фінансових ризиків		+				+	
Моніторинг і контроль фінансових ризиків	+	+	+	+	+		+
Аналіз господарських операцій			+				

*Складено авторами

Однак, враховуючи, що управління фінансовими ризиками є багатогранним процесом, який характеризується системою формалізованих критеріїв, за якими оцінюються і за можливості мінімізуються

(нівелюються) фінансові ризики, моделюється перспективна фінансово-інвестиційна діяльність та забезпечується її ефективне здійснення, вважаємо доцільним дотримуватись такої етапності здійснення даного процесу:

- 1 етап – ідентифікація окремих видів фінансових ризиків;
- 2 етап – вибір та застосування методів оцінки вірогідності настання ризикової події за окремими видами фінансових ризиків;
- 3 етап – дослідження факторів, які впливають на рівень фінансових ризиків;
- 4 етап – оцінка можливих фінансових втрат при настанні ризикової події;
- 5 етап – прийняття управлінського рішення щодо зменшення або нейтралізації негативних наслідків окремих видів фінансових ризиків;
- 6 етап – моніторинг результатів управління фінансовими ризиками підприємства.

Необхідно відмітити, що одним з найважливіших шляхів реалізації етапу прийняття управлінського рішення щодо зменшення або нейтралізації фінансових ризиків є їх страхування. Загалом страхування вигідно вирізняється серед інших методів утримання рівня ризику (диверсифікації або хеджування), оскільки передбачає можливість отримати дохід і разом з тим усуває ризик зазнати збитків, тоді як, припустимо, хеджування фінансових ризиків не залишає можливості отримати дохід, проте усуває ризик зазнати збитків.

Так, згідно з даними Нацкомфінпослуг України [11] страхування фінансових ризиків є досить поширеним. Однак, під впливом незадовільної економічної ситуації в країні протягом 2012–2016 рр. спостерігалось незначне зменшення розміру чистих страхових виплат зі страхування фінансових ризиків (рис. 1). Протягом аналізованого періоду даний показник мав зміни тенденції, так у 2013 році він зріс на 14,43%, проте у 2014 році відбулося зниження на 15,92%, у 2015 році відбулося зростання на 7,62%. Відповідно у 2016 р. розмір чистих страхових виплат зі страхування фінансових ризиків становив 1 985,40 млн грн, що на 113 млн грн менше ніж у 2012 р.

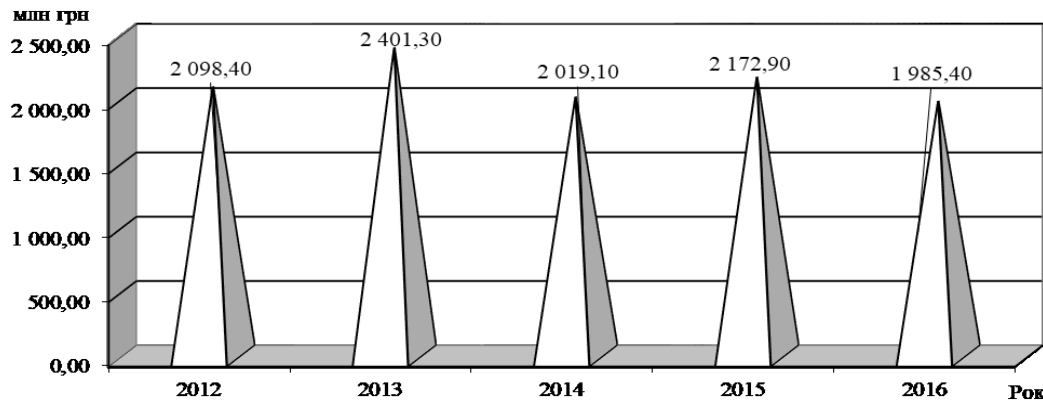

Рис. 1. Динаміка чистих страхових виплат зі страхування фінансових ризиків в Україні протягом 2012–2016 років

Як видно з рисунка 1 динаміка чистих страхових виплат зі страхування фінансових ризиків в Україні протягом 2012–2016 років мала зміни тенденції і протягом аналізованого періоду даний показник загалом зменшився на 5,39%, що є негативною тенденцією.

Отже, зауважимо, що дана запропонована нами етапність управління фінансовими ризиками підприємства не є догмою, є автори, які скорочують даний процес до чотирьох етапів або, навпаки, деталізують його за 10 такими етапами. Однак, на наш погляд, саме така послідовність управлінських дій, хоча і потребує певних витрат часу та ресурсів, проте дає можливість приймати ефективні рішення у сфері фінансової діяльності.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити висновок про те, що ефективність здійснення процесу управління фінансовими ризиками, значною мірою визначається доцільністю виокремлення певних етапів у даному процесі. Такими етапами, на наш погляд є: ідентифікація окремих видів фінансових ризиків; вибір та застосування методів оцінки вірогідності настання ризикової події за окремими видами фінансових ризиків; дослідження факторів, які впливають на рівень фінансових ризиків; оцінка можливих фінансових втрат при настанні ризикової події; прийняття управлінського рішення щодо зменшення або нейтралізації негативних наслідків окремих видів фінансових ризиків; моніторинг результатів управління фінансовими ризиками підприємства. Тому напрямками подальших досліджень виступає конкретизація дій за окремо виділеними нами етапами управління фінансовими ризиками.

Література

1. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками / И.А. Бланк. – К. : Ника –Центр, 2005. – 600 с.
2. Божанова О. В. Управление финансовыми рисками промышленного предприятия: теоретический аспект / О. В. Божанова // Научный вестник Херсонского государственного университета. – 2015. – Вып. 10. – Ч. 1. – С. 80–83.

3. Журавка Ф.О. Методологічні підходи до управління фінансовими ризиками підприємства / Ф. О. Журавка, О. С. Журавка // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2(21). – С. 42–47.
4. Корж Н. Методи управління фінансовими ризиками [Електронний ресурс] // Траектория науки Международный электронный научный журнал. – 2016. – № 10. – Т. 2. – Режим доступу : [https:// www.pathofscience.org](https://www.pathofscience.org)
5. Костецький В.В. Напрями побудови системи управління фінансовими ризиками на підприємстві / В. В. Костецький, А. М. Бутов // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – № 3. – Том 1. – С. 60–66.
6. Партин Г.О. Фінансові ризики підприємства та методи їх нейтралізації / Г.О. Партин, О.А. Бурба // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 215–220
7. Салькова Н.С. Стратегічне управління фінансовими ризиками підприємства / Н.С. Салькова // Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Модернізація фінансово-кредитної системи: досвід та перспективи» (27–29 квітня 2015 р.). – Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Дала, 2015. – С.159-162
8. Семіколенова С.В. Проблеми та перспективи розвитку страхування фінансових ризиків в Україні / С.В. Семіколенова, А.П. Грабар // Наукові записки НаУКМА. Серія «Економічні науки». – 2013. – Т. 146. – С. 91–95.
9. Тимошенко О.В. Страхування фінансових ризиків як фактор забезпечення фінансових ресурсів підприємства / О.В. Тимошенко // Економічний простір. – 2013. – № 71. – С. 135–143.
10. Шишкіна О.В. Управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки промислових підприємств [Електронний ресурс] / О.В. Шишкіна. – Режим доступу : <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/10100/3M92.pdf>
11. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2012-2016 рр. [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу : <https://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stand-i-rozvitok.html>

References

1. Blank Y.A. Upravlenye finansovymy riskami / Y.A. Blank. – K.: Nyka –Tsentr, 2005. – 600 p.
2. Bozhanova O. V. Upravlinnia finansovymy ryzykamy promyslovoho pidpriemstva: teoretychnyi aspekt / O. V. Bozhanova // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. – 2015. – Vyp. 10. – Ch. 1. – P. 80–83
3. Zhuravka F.O. Metodolohichni pidkhody do upravlinnia finansovymy ryzykamy pidpriemstva / F. O. Zhuravka, O. S. Zhuravka // Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy. – 2006. – № 2(21). – P. 42–47
4. Korzh N. Metody upravlinnia finansovymy ryzykamy // Traektoryia nauky Mezhdunarodnyi elektronnyi nauchnyi zhurnal. – 2016. – №10. – T.2. URL: [https:// www.pathofscience.org](https://www.pathofscience.org)
5. Kostetskyi V.V. Napriamy pobudovy systemy upravlinnia finansovymy ryzykamy na pidpriemstvi / V. V. Kostetskyi, A. M. Butov // Ukrainyskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky. – 2016. – № 3. – Tom 1. – P. 60–66.
6. Partyn H.O. Finansovi ryzyky pidpriemstva ta metody yikh neutralizatsii / H.O. Partyn, O.A. Burba // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. – 2010. – Vyp. 20.9. – P. 215–220
7. Salkova N.S. Stratehichne upravlinnia finansovymy ryzykamy pidpriemstva / N.S. Salkova // Tezy dopovidei II Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi internet-konferentsii «Modernizatsiia finansovo-kredytnoi systemy: dosvid ta perspektyvy» (27-29 kvitnia 2015 r.). – Sievierodonetsk: vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2015. – P. 159–162
8. Siemikolenova S.V. Problemy ta perspektyvy rozvytku strakhuvannia finansovykh ryzykiv v Ukraini / S.V. Siemikolenova, A.P. Hrabar // Naukovi zapysky NaUKMA. Serii «Ekonomichni nauky». – 2013. – T. 146. – P. 91–95.
9. Tymoshenko O.V. Strakhuvannia finansovykh ryzykiv yak faktor zabezpechennia finansovykh resursiv pidpriemstva / O.V. Tymoshenko // Ekonomichniy prostir. – 2013. – № 71. – P. 135–143.
10. Shyshkina O.V. Upravlinnia finansovymy ryzykamy v systemi ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv / O.V. Shyshkina. URL: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/10100/3M92.pdf>
11. Informatsiia pro stan i rozvytok strakhovoho rynku Ukrainy za 2012-2016 rr. / Natsionalna komisiia, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh. URL: <https://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stand-i-rozvitok.html>

Рецензія/Peer review : 15.11.2017
 Надрукована/Printed :19.12.2017
 Рецензент: д.е.н., проф. Хрущ Н.А.